

etti. Bir gün sonra hükümeti kurma görevi yine kendisine verildi, böylece dokuzuncu sadâreti başladı. Fakat meclisteki çekişmeler sürüyordu ve İttihatçılar'ın ortaya attığı 35. maddenin değiştirilerek meclisin feshedilmesi konusu gündemde kalmış, fakat bir netice alınmamıştı. Sonunda Meclis-i A'yân baskılara daha fazla dayanmadı ve meclisin feshine karar vermek zorunda kaldı. Bunda Said Paşa'nın belirgin bir rolü yoktu, ancak kabinesi ağırlıklı olarak İttihatçılar'dan oluştuğu için ciddi tenkitlere uğradı. Tarihe "sopalı seçimler" diye geçen 1912 seçimleri bu şartlar altında ve Said Paşa'nın sadrazamlığında gerçekleşti. İttihatçılar'ın politik baskılarına seyrirci kalmaktan başka bir şey yapamayan paşa 16 Temmuz 1912'de istifa etti ve siyasi hayatı bu tarihten sonra bitmiş oldu. Her ne kadar 31 Ocak 1913'te Şûrâ-yı Devlet reisliğine, 12 Haziran 1913'te Âyan reisliğine getirildiyse de kayda değer bir faaliyeti gösteremedi. 29 Şubat 1914'te vefat etti ve Eyüp'te türbe çıkış kapısı önündeki çınarın altına defnedildi.

En çalkantılı dönemlerde devlet idaresinde bulunan Said Paşa parlak bir zekâyâ ve güçlü bir hâfızaya sahipti. Yarım asır boyunca fiilen devlet hizmeti yapabilen nâdir kimselerdendir. Ancak kararlarında ve fikirlerinde aşırı derecede ihtiyatlı ve vehimli idi. Bu özelliğiyle II. Abdülhamid ile benzeşir. Pek çok defa sadârete getirilmesi ikisi arasındaki bu uyumla da ilgili olsa gerektir. Özel hayatında hâsis denilecek kadar tutumlu olan paşa ailesine çok düşkündü. Devlet adamlığının yanı sıra bir fikir adamı idi. Fikirlerini görevde iken kaleme aldığı lâyhialarda ve II. Meşrutiyet yıllarında yazdığı kitaplarda görmek mümkündür. Nerede ise her konuda fikirleriyle II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemlerinin en parlak siması olmuştur. Eğitimin geliştirilmesi konusundaki görüşleri ve uygulamaları ile Türk eğitimine önemli katkılar sağlamıştır. Said Paşa'nın, hayatının tehlikede olduğu vehmiyle İngiliz elçiliğine sığınması bazı son dönem Osmanlı devlet adamlarının içine düştikleri acı duruma bir örnektir. Onun gibi rakibi Kâmil Paşa'nın da Fransız elçisine sığınması, sadâret makamını işgal etmiş olan bazı ricâlin hastalık derecesindeki karakter zafiyetinin devlet adamlığı vasıflarına gölge düşürdüğünü açıklar.

Eserleri. 1. *Mektuplar* (İstanbul 1324). II. Meşrutiyet'le birlikte aleyhinde başlanan yayınlara cevap vermek için gazetelerde neşrettiği, daha sonra kitap haline

getirilen mektuplarıdır. 2. *Said Paşa'nın Kâmil Paşa'nın Hâtıratlarına Cevapları* (İstanbul 1327). Said Paşa'nın en büyük rakibi durumunda olan Kâmil Paşa'nın Şark-ı Rumeli, Mısır ve Ermeni meseleleri konusunda kendisine yönelttiği itihamlara cevap niteliğindedir. 3. *Gazeteci Lisanı* (Dersaâdet 1328). Resmî kitâbet üslûbunu konu edindiği önemli bir eserdir. 4. *Said Paşa'nın Hâtıratı* (I-III, Dersaâdet 1328). Hâtırat yazar nâdir devlet adamlarından biri olmakla birlikte hâtıratı daha ziyade kendisine yapılan eleştirilere cevap niteliğindedir. Eserin "hâtırat" başlığı taşıması yanıltıcı olup "evrâkı metrûke" anlamına daha uygun şekilde çeşitli meselelerle ilgili olarak kaleme alınan lâyhialardan oluşur. Dolayısıyla kendi icraatını gözler önüne seren bir belge külliyesi özelliği taşır. Bu eserde yer almayan, ancak konu itibarıyla birbiriyle ilgili olan lâyhalarının bir kısmı Osmanlı Arşivi Yıldız Tasnifi'nde bulunmaktadır. Bunların matbu metinlemlerle eşleştirilerek hepsinin tekrar basıma hazırlanması önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, nr. 1/572; "Sadır-ı Sâbık Said Paşa'nın Dün Akşam Matbaamıza Gönderdiği Mektuptur", *Tanin*, İstanbul 30 Temmuz 1324; Kâmil Paşa, *Kâmil Paşa'nın Âyan Reisi Said Paşa'ya Cevapları*, İstanbul 1328, tür.yer.; Mehmed Memduh [Paşa], *Esvât-i Sudûr*, İzmir 1328, s. 71-72, 90, 100; Ahmed Sâib, *Abdülhamid'in Evâl-i Saltanatı*, İstanbul 1927, s. 19-20; Tahsin Paşa, *Yıldız Hatıraları ve Abdülhamid*, İstanbul 1935, tür.yer.; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, s. 989-1280; Mehmet Zeki Pakalın, *Son Sadrazamlar ve Başvekilleri*, İstanbul 1948, V, tür.yer.; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, Ankara 1949, s. 63; Danişmend, *Kronoloji*², IV, tür.yer.; V, 92-100; C. V. Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire*, Princeton 1980, s. 225; Zekerîya Kurşun, *Küçük Mehmed Said Paşa (Siyasi Hayatı, İcraatı ve Fikirleri) 1838-1914* (doktora tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Said Paşa'nın Kitâbet-i Resmîye Hakkında Bazı Mülahazaları", *Osmanlı-Türk Diplomatiği Semineri (30-31 Mayıs 1994): Bildiriler*, İstanbul 1995, s. 9-30; a.mlf., "Sadrazam Küçük Said Paşa'nın Askerî Bazı Fikirleri ve Rumeli Erzak Müteahhidleriyle Mücadelesi", *Askerî Tarih Bülteni*, XVIII/34, Ankara 1993, s. 97-104; a.mlf., "Küçük Said Paşa", *Tarih ve Medeniyet*, sy. 44, İstanbul 1997, s. 33-37; *Takvîm-i Vekâyi*, sy. 68, İstanbul 1 Cemâziyelevvel 1249; sy. 912, 913 (27 Şâban 1284); *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, sy. 23, İstanbul 14 Cemâziyelâhir 1281; *Sabah*, sy. 6811, İstanbul 14 Şâban 1326; sy. 8783 (2 Mart 1914); Ebüzziyâ, "Said Paşa'ya Açık Mektup", *Asker*, sy. 1, İstanbul 1924, s. 30-31; Ali Fuad, "Said ve Kâmil Paşalar", *SF*, sy. 1578 (1927); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Said Paşa'ya Dair Bazı Vesikalar", *TD*, VIII/11-12 (1955-56), s. 105-135; Ercüment Kuran, "Bugünkü Türkiye'nin Kurucularından Küçük Said Paşa", *TK*, V/56 (1967), s.

570-573; a.mlf., "Bir Türk İslahatçısı Olarak Küçük Said Paşa (1840-1914)", *Töre*, sy. 91, Ankara 1978, s. 17-24; a.mlf., "Said Paşa", *İA*, X, 82-86; Soyaloğlu Tamçelik, "Said Paşa'nın Anayasa Taslağı Üzerine Bir Deneme", *TK*, XXXIV/402 (1996), s. 610-620; S. J. Shaw, "Küçük Sa'id Pasha", *EI*² (İng.), V, 313-314.

ZEKERİYA KURŞUN

SAİD PAŞA İMAMI

(bk. HASAN RIZÂ EFENDİ,
Said Paşa İmamu).

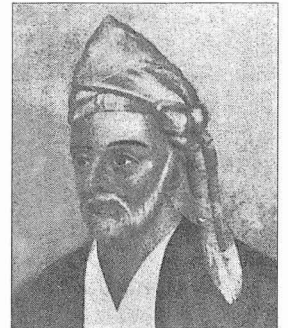
SAİD b. SULTÂN

(سعيد بن سلطان)

es-Seyyid Saïd b. Sultân
b. Ahmed el-Bû Saïdî
(ö. 1856)

Uman-Zengibar sultanı
(1804-1856).

1791'de Maskat'ta doğdu. Babası Sultan b. Ahmed'in 1804 yılında bir deniz savaşında korsanlar tarafından öldürülmesinin ardından kardeşi Sâlim ile birlikte Uman, Hürmüz Boğazı'ndaki bazı adalar, İran'ın güneyindeki liman şehri Benderabbas ve Zengibar'dan oluşan ülkenin yönetimini üstlendi. 1806 yılında, Suûdîler'in tahta ele geçirmesi için destekledikleri kuzeni Bedir b. Seyf'i bertaraf ederek yönetimdeki gücünü pekiştirdi. Kardeşi Sâlim 1821'de ölünce yalnız başına ülkeyi yönetti. Önceleri Uman'da istikrarı sağlamaya ve Benderabbas'ı almayı hedefleyen İran'ı Basra körfezinin dışında tutmaya çalıştı. Bu arada büyük bir deniz ticaret filosu ve onu koruyacak güçlü bir donanma kurdu. Dış tehditler ve kabile reisleri arasındaki çekişmeler yüzünden zaman zaman Maskat'ı bırakarak Suhâr bölgesine çekildi. 1828'de sultanlığın Doğu Afrika'daki topraklarının merkezi Zengibar'a gitti. Zengibar'ın, Afrika'nın iç bölgelerinden fildişi ve kölelerin sahile taşınıp Hint Okyanusu ticaret ağı ile dünyaya pazarlandığı önemli bir ti-

Said b. Sultân

caret merkezi olduğunu görünce burayı başşehir yapmaya karar verdi. Ancak bu kararını, yıllarca süren bir mücadelenin ardından 1837'de Mombasa'yı ele geçirerek Merzû hânedanını yıktıktan sonra gerçekleştirebildi (1840). Böylece Doğu Afrika sahillerinde sınırlarını genişletti ve nüfuzunu Mogadişu'dan Kap Delgado'ya kadar uzanan bölgedeki Arap kabileleri ve sahillerde yaşayan diğer kabileler üzerinde de kurdu. Bu başarılarıyla Uman'ı hem içeride hem dışarıda büyük bir güç haline getirdi. Bu sebeple Doğu Afrika İslâm tarihinde büyük önem taşıyan Zengibar Sultânlığı'nın kurucusu sayılmıştır.

Saîd b. Sultân, köle ticaretini yasaklaması hususunda kendisine baskı yapmaya başlayan İngiltere ile, bu yasaklamasının halkı için ekonomik bir darbe olacağını bilmesine rağmen ülkesindeki istikrara katkı sağlamak amacıyla bir antlaşma imzaladı. Ancak başarılı bir siyasetle yasaklama sürecini kırk yıl gibi uzun bir zamana yayarak başka gelir kaynakları aramak için vakit kazandı. Bir yandan fildişi ve kereste ticaretine ağırlık verirken bir yandan da Zengibar'da karanfil yetiştirilmesi için çok büyük yatırımlar yaptı ve üretimi teşvik yasaları çıkardı. Uyguladığı köklü yöntemlerle Zengibar'ı günümüzde de olduğu gibi dünyanın başta gelen karanfil üreticisi haline getirdi. Başşehirini Zengibar'a naklederken Uman'daki önde gelen Arap ve Hint tüccarlarını da beraberinde götürerek onlara ticarî hayatta çeşitli yetkiler tanıdı. Uluslararası ticarete büyük önem verdi. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa başta olmak üzere çok sayıda ülkeyle ikili ticarî antlaşmalar imzalayarak ülkesine itibar kazandırdı. Zengibar adası onun zamanında Doğu Afrika'nın başlıca ticaret merkezi konumundaydı.

Uman, Hürmüz Boğazı ve Doğu Afrika tarihinde önemli bir rol oynayan Bû Saîd hânedanının en başarılı sultanı sayılan Saîd b. Sultân 1856 yılında Maskat'tan Zengibar'a gitmek için çıktığı deniz yolculuğu sırasında vefat etti ve hânedanın Zengibar'daki kabristanına gömüldü. Özel hayatı ile de çok konuşulan Sultan Saîd (kendisi bu unvanı hiçbir zaman kullanmamıştır) Zengibar'da iki büyük saray ve birçok bina yaptırmıştır. Bir kabile lideri gibi her gün halkın şikâyetlerini dinlerdi. Nikâhlı eşlerinden çocuğu olmayan sultanın farklı etnik kökenlere mensup yetmiş beş kadar câriyesinden toplam doksan dokuz kızı, yirmi bir oğlu dünyaya gelmiş, kendisinden sonra oğullarından ikisi Maskat'ta, dördü Zengibar'da hüküm sürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

L. W. Hollingsworth, *Zanzibar under the Foreign Office: 1890-1913*, London 1953, tür.yer.; N. R. Bennett, *A History of Arab State of Zanzibar*, London 1978, s. 16-21, 23-54; Rudolf Saîd Reute, *Saltanatü 'Umân hilâle hükmi's-Seyyid Sa'îd b. Sultân* (trc. Abdülmeccid Habîb el-Aynî), Basra 1983; Abdalla Saleh Farsi, *Seyyid Saîd bin Sultan, Joint-Ruler of Oman and Zanzibar (1804-1856)*, New Delhi 1986; Ahmed Hamoud Maamiry, *Omani Sultans in Zanzibar: 1832-1964*, New Delhi 1988, s. 1-13, ayrıca bk. İndeks; E. Ruete, *Memoirs of an Arabian Princess from Zanzibar*, New York 1989, tür.yer.; Ehud R. Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti: 1840-1890* (trc. Y. Hakan Erdem), İstanbul 1994; 'Umân fi't-târîh, London 1995, s. 453-473; R. Hall, *Empires of the Monsoon: A History of the Indian Ocean and its Invaders*, London 1996; R. L. Pouwels, "East African Coast c. 780 to 1900 C.E", *The History of Islam in Africa* (ed. N. Levtzion - R. L. Pouwels), Athens 2000, s. 251-271; Cemâl Zekeriyâ Kâsim, *Devletü Elbûsâ'd*, Ayn 1420/2000, s. 139-239; Hatice Uğur, *Osmanlı Afrikasında Bir Sultanlık: Zengibar Sultânlığı*, İstanbul 2005, s. 38-41, 57; B. G. Martin, "Arab Migrations to East Africa in Medieval Times", *The International Journal of African Historical Studies*, VII/3, New York 1974, s. 367-390; C. F. Beckingham, "Bû Sa'îd", *EP* (İng.), I, 1281-1283; G. S. P. Freeman-Grenville, "Sa'îd b. Sultân", *EP* (İng.), VIII, 856-857; a.m.f., "Zangjibar", a.e., XI, 449-450; Mustafa L. Bilge, "Bû Saîd Hânedanı", *DİA*, VI, 339-340.

HATİCE UĞUR

SAİD b. UFEYR

(سعید بن عفیر)

Ebû Osmân Saîd b. Kesîr b. Ufeyr
el-Ensârî el-Mısırî
(ö. 226/841)

Hadis hâfızı, tarihçi ve ensâb âlimi.

146 (763) yılında doğdu. Dedesine nisbetle tanınır. Süleyman b. Bilâl, İbn Lehîa, Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes, İbn Vehb gibi hocalardan hadis dinledi. Kendisinden başta oğulları Ubeydullah ve Esed olmak üzere Buhârî, Yahyâ b. Maîn, Zühîlî, Yûnus b. Abdûla'lâ es-Sadeffî, Bekkâr b. Kuteybe, İbnü'l-Cüneyd el-Huttelî ve diğerleri rivayette bulundu. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Buhârî doğrudan, Müslim, Ebû Dâvûd es-Sicistânî ve Nesâî bir râvi vasıtasıyla eserlerinde Saîd'den hadis nakletmişlerdir. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhîh*'inde Saîd'in kırktan fazla rivayetine yer vermesine, ayrıca *el-Edebü'l-müfred*'inde ondan hadis nakletmesine rağmen İbn Hacer el-Askalânî'nin Buhârî'nin Saîd'den çok rivayette bulunmadığını söylemesi onun daha fazla hadisine yer vermesini beklediği için olmalıdır. Saîd b. Ufeyr 23 Ramazan 226'da (16 Temmuz 841) vefat etti.

Ebû İshak el-Cüzcânî'nin Saîd hakkında bid'atçı ve hâfızası zayıf, ayrıca sika olmadığı şeklinde yaptığı tenkitlerin isabetli sayılmadığını söyleyen İbn Adî onun güvenilir bir râvi kabul edildiğini belirtir. İbn Hibbân *es-Şikâ't*'inde Saîd'e yer vermiş, Dârekutnî de onun güvenilir bir hadis hâfızı olduğunu kaydetmiştir. Yahyâ b. Maîn'in, "Mısır'da üç harikaya şahit oldum; bunlar Nil nehri, Piramitler ve Saîd b. Ufeyr'dir" diyerek Saîd'in sika olduğuna dikkat çektiğini söyleyen Zehebî, muhaddislerin imâmının bir kişi hakkında böyle sitayişkâr bir söz söylemesinin onu değerlendirmede ölçüt sayılacağını belirtir (*A'lâmü'n-nübela'*, X, 584). İbn Adî, Saîd'in rivayetlerinden sadece iki hadisin münker olduğunu ve bunlardaki problemin de aslında oğlu Ubeydullah'tan kaynaklandığını bildirmiş, Zehebî ise onun bir münker hadisini daha örnek göstermiştir. Zehebî'nin verdiği bu örnekteki olumsuzluğun başka bir râviden kaynaklandığı ifade edilmekteyse de bu durum Saîd b. Ufeyr'in problemleri rivayetlerinin bulunduğunu göstermektedir. Ensâb, tarih, eyyâmü'l-Arab ve menâkıb gibi konularda bilgi sahibi, aynı zamanda şair olduğu belirtilen Saîd'in *Kitâbü Ahbâri'l-Endelüs ve Târîhu fetih Dimaşk* adlı iki eserinin mevcut olduğu kaydedilmekte ve bu eserlere bazı kaynaklarda atıf yapılmaktadır (Sezgin, I/2, s. 248).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 509; Ebû İshak el-Cüzcânî, *Ahvâlü'r-ricâl* (nşr. Subhî el-Bedrf es-Sâmerrâî), Beyrut 1405/1985, s. 157; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 56; İbn Hibbân, *es-Şikâ't*, VIII, 266; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 1246-1247; Dârekutnî, *el-İlel* (nşr. Mahfûzürrahman Zeynullah es-Sileffî), Riyad 1405/1985, I, 182; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 36-41; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, X, 583-586; a.m.f., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 155; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ v.dğr.), Beyrut 1417/1996, II, 334; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 247-248; Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî - Seyyid Kesrevî Hasan, *Meusâ'atü ricâli'l-kütübi't-tis'a*, Beyrut 1413/1993, II, 51.

MAHMUT KAVAKLIOĞLU

SAİD b. YA'KŪB

(سعید بن يعقوب)

Ebû Osmân Saîd b. Ya'küb ed-Dimaşkî
(ö. 302/914'ten sonra)

Abbâsi dönemi hekim
ve mütercimlerinden.

Hayati hakkında yeterli bilgi yoktur. Halife Muktedir-Billâh döneminde (908-932) başarılı bir hekim ve mütercim olarak üne kavuştu. Vezir Ali b. İsâ b. Dâvûd'un özel